

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ
Београд, 19. мај 2022. године

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ *Хамлет и Ахмед Нурудин – анализа субјеката кроз призму Ничеове мисаоне фигуре маске*
КАНДИДАТКИЊЕ Марије С. Терзић

I. ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ:

1. Датум и орган који је именовео комисију
20. 4. 2022. године, Наставно-научно веће Филолошког факултета Универзитета у Београду
2. Састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен:

др Зоран Пауновић, редовни професор за ужу научну област Енглеска и америчка књижевност (2006), Филолошки факултет у Београду;

др Александра Јовановић, редовни професор за ужу научну област Енглеска и америчка књижевност (2013), Филолошки факултет у Београду;

др Александар Јерков, редовни професор (2016) за Српску књижевност XX века на Филолошком факултету у Београду

др Тијана Парезановић, ванредни професор (2020) Факултета за стране језике Алфа БК Универзитета у Београду.

II. ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ:

1. Име, име једног родитеља, презиме:
Марија (Станко) Терзић
2. Датум рођења, општина, република:
03.04.1991, Ваљево, Србија
3. Наслов мастер рада:
Анализа архетипа мајке и њеног утицаја као Аниме на стваралаштво Лазе Костића и Едгара Алана Поа кроз тумачење песама Santa Maria Della Salute и Гавран
4. Датум и место одбране мастер рада: 24.6.2015.г.
5. Научна област из које је стечено академско звање мастера/магистра наука:
књижевност, енглеска и америчка књижевност, англистика

III. НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

ХАМЛЕТ И АХМЕД НУРУДИН – АНАЛИЗА СУБЈЕКТА КРОЗ ПРИЗМУ НИЧЕОВЕ МИСАОНЕ ФИГУРЕ МАСКЕ

IV. ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Докторска дисертација Марије Терзић обухвата (не рачунајући обавезне формалне елементе попут резимеа) 209 штампаних страна, а подељена је на четири главна дела: 1. Увод (стр. 1-49); 2. Одлике трагедије освете у делима *Хамлет* и *Дервиш и смрт*: макијавелизам, насиље, репресија, злочин и односи моћи – утирање пута ка освети (50-78); 3. Маскирање и улога маске на примерима Хамлета и Ахмеда Нурудина (79-121); 4. Хамлет и Ахмед Нурудин између диониског и аполонског (122-152); 5. Религијска догма или (анти)аполонски свет привида - дервиштво као (анти)маска (153-195); 6. Закључак (196-200). Главне целине рада систематично су и прегледно подељене на потпоглавља, што значајно омогућава сналажење у овој опсежној и сложеној дисертацији. На крају рада, приложена је педантно сачињена библиографија (201-209).

V. ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Докторска дисертација кандидаткиње Марије Терзић под називом *Хамлет и Ахмед Нурудин – анализа субјекта кроз призму Ничеове мисаоне фигуре маске*, рецимо то већ на почетку, пример је академске компетентности удружене с искреним ентузијазмом, која неминовно води високим научним дOMETИМА. Наведене одлике уочљиве су у сваком делу ове одлично постављене и по свему узорно написане тезе.

У уводу кандидаткиња истражује заједничке особености присутне у приватним животима двојице аутора, Виљема Шекспира и Меше Селимовића. Основни заједнички мотив јесте смрт блиских чланова породице двојице писаца, сина у случају Виљема Шекспира у

приближно време писања *Хамлета*, са којим је, многи критичари мисле, делио име, будући да постоје списи који доказују да се Шекспиров син звао Хамнет, што савремена критика третира као синоним имена данског принца који стоји у наслову Шекспирове драме. У случају Меше Селимовића, реч је о рођеном брату, Шевкији Селимовићу, партизану и борцу, учеснику револуције који је стрељан због тзв. злочина који то није био. Кандидаткињу је посебно занимало транспоновање мотива смрти чланова примарне (биолошке) породице једног и другог аутора у драму и роман, кроз мотив убијеног краља Хамлета, оца данског принца Хамлета, и Харуна, брата Ахмеда Нурудина, протагонисте романа *Дервиш и смрт* којима се у тези бавила посматрајући их као централни мотив свог рада посматрајући их као граничне ситуације. Кандидаткиња у уводу објашњава важност заједничког мотива из приватног живота Шекспира и Селимовића за основну идеју рада. Она то умешно чини кроз ничеански троугао: Текст-Аутор-Контекст на који је указао Слободан Грубачић у својој књизи *Александријски светионик, величинама* које је Ничеово обртање вредности настојало да уједини кроз мисаону фигуру која се налази „[...] у - тексту као „догађају““ (стр. 310) Мисаона фигура о којој је реч је маска, којом се, у кључу Ничеове филозофије, бавио Ђани Ватимо у својој књизи *Субјекат и маска*, што је теоријски оквир ове докторске дисертације. По њему, у Ничеовој филозофији постоји проблем маске (стр. 13) који он дефинише као размимоилажење између истине и привида, онога што збиља јесте и што постоји и онога што само изгледа као да јесте, а није. Позивајући се на тумачење Новице Милића из књиге *Предавања о читању* кандидаткиња то размимоилажење налази у конфликту који постоји у протагонистима, у њиховој емпиријској аперцепцији (емпиријско Ја) трансцеденталној и аперцепцији (стр. 35, 36) у коме препознаје унутрашњи конфликт двојице јунака. Код Хамлета је реч о њему као немушки ожалашћеном сину наспрам њега као мушкарца од кога се не очекује тако очигледна и претерана туга, потом мушкарцу који, како сам потврђује, веома воли Офелију, а коме друштвени статус и „плава крв“ налажу да не сме оженити „обичну“ девојку попут ње. Напоследку, у Хамлету постоји неподударност између владара чија је људска дужност да освети оца и Хамлета хришћанина коме то вера не дозвољава. Хамлет човек је, како кандидаткиња указује, његово емпиријско Ја, док је његова верничка страна његово трансцедентално Ја. Код Ахмеда Нурудина постоји унутрашњи конфликт између шејха Нурудина, члана мевлевијског Реда, и шејха текије, верског поглавара, што га чини представником власти и забрањује да спаси брата за кога сазнаје да је затворен и између Ахмеда Нурудина, брата и сина, коме биолошке везе налажу да га спаси. Кандидаткиња је ту препознала исту врсту мимоилажења између Нурудиновог емпиријске и његово трансцеденталне аперцепције. Са друге стране, кандидаткиња с разлогом скреће пажњу на чињеницу да су обојица убијених јунака, и краљ Хамлет и Харун убијени од стране властодржаца, за чији чин постоји објашњење које је кандидаткиња пронашла у макијавелистичком јунаку кога у енглеску драму уводи Кристофер Марло. У драми Хамлет макијавелистички јунак је Клаудије, који је убица, братоубица и узурпатор престола, а у Селимовићевом роману су то муселим, муфтија и кадија, властодршци који стоје иза убиства Харуна, рођеног брата шејха Нурудина. Оно што додатно повезује двојицу јунака, краља Хамлета и Харуна, јесте чињеница да су настрадали невини, што их чини жртвама. Кандидаткиња закључује да су Хамлет и Ахмед Нурудин растрзани између ружне стварности у којој је могуће убити некога зарад личних, себичних интереса и трансцеденталног света коме су обојица одани, Хамлет хришћанству, а Ахмед Нурудин исламу.

Једна од основних предмета анализе у овој дисертацији тиче се разлика између суштине и

начина на који се двојица протагониста представљају у друштвеним околностима, пред заједницом, публиком, Хамлет као лудак, а Ахмед Нурудин као дервиш. Ова два начина представљања у социјалном контексту је оно како се они приказују пред другима, њихова маска, простор унутрашњег сукоба Хамлета и Ахмеда Нурудина, код кога, међутим, на почетку романа, све док не сазна за братову смрт, та маска није маска, јер Нурудин потпуно верује у своје дервишко звање. То његову маску чини антимаском све до тренутка док не постане маска, а шејх не доживи спознају да је све време веровао у илузију. То је тренутак његовог преображаја.

Мотив унутрашњег сукоба кандидаткиња налази у трагедији као жанру коме оба дела припадају, а посебна особеност ове тезе је та што она особине Шекспирове трагедије налази у Селимовићевом роману. Теоријска подлога на коју се у овом делу рада кандидаткиња позива јесте зборник „Теорија трагедије“ који је приредио Зоран Стојановић. Међу есејима, за ову тезу су кључни Бредлијеви есеји „Хегелова теорија трагедије“ и „Суштаство Шекспирове трагедије“.

У другом поглављу, под насловом *Одlike трагедије освете у делима Хамлет и Дервиш и смрт: макијавелизам, насиље, репресија, злочин и односи моћи – утирање пута ка освети* кандидаткиња се детаљније бави феноменом макијавелистичких јунака и макијавелизма присутног у делима двојице аутора. Она минуциозно анализира политички контекст два дела у која су транспоноване одlike друштвеноисторијског контекста у коме су Шекспир и Селимовић живели и стварали доказујући да удаљеност ова два дела, пре свега историјска и политичка у смислу уређења и поретка и није толико различита колико се на први поглед чини јер власт, моћ и идеологија имају исту суштину без обзира на време и географију. Ауторка даје податке о времену настанка дела и о друштвеном, историјском и политичком контексту и, позивајући се на текст два дела, доказује истоветност репресивних механизма и идеолошких матрица који за циљ имају да угуше сваки облик побуне. Кандидаткиња то доказује кроз тзв. елизабетинску слику света у којој је краљ био недодирљив када је реч о драми *Хамлет*, и кроз улогу коју је револуција имала у животу Меше Селимовића, посредством убиства брата, који је био партизан. У овом поглављу кандидаткиња уводи мотив трагедије освете и даје његов кратак историјат примењујући га на анализирана дела чиме поставља темељ за своју хипотезу: да двојица протагониста, Хамлет и Ахмед Нурудин, (ни)су трагични јунаци трагедије освете. Она анализира освету у случају Хамлета као не у потпуности трагичну јер у њој проналази државничку димензију, дужност владара да своју земљу ослободи недостојног узурпатора. Због тога, по мишљењу кандидаткиње, Хамлет није у потпуности трагични јунак. По свему осталом, он јесте трагичан и његова освета је трагична, као што је то случај са осветом Ахмеда Нурудина, коју још трагичнијом чини то што се, у циљу њеног извршења послужио истим средствима којима су се послужили макијавелистички властодршци у делу – лажима и сплеткама – тиме и сам постајући исти као они. Корпус литературе коришћене у овом поглављу као теоријска окосница обухвата ауторе попут Веселина Костића, Зорице Бечановић-Николић, Милице Спремић, Растка Костића, Луја Алтисера, Касима Прохића, Миодрага Петровића, Александра Јеркова, Јована Делића, Јана Кота.

У трећем поглављу које носи наслов *Маскирање и улога маске на примерима Хамлета и Ахмеда Нурудина* кандидаткиња се подробније бави маскама Хамлета и Ахмеда Нурудина враћајући се на књигу Ђанија Ватима који инсистира на томе да је маска разлика између онога што јесте и што није. Кандидаткиња је то адекватно назвала „Ја“ и „Не-Ја“. Бројним примерима из дела она наводи ситуације у којима се најбоље види разлика између стварних

намера јунака и онога што се претварају да јесу. Конкретно, у случају драме *Хамлет*, реч је о сцени „Мишоловка“ коју Хамлет користи како би се уверио да ли је Дух његовог оца говорио истину о томе како се земљом проширила лаж да је узрок његове смрти ујед змије на спавању, а да је истина да га је Клаудије убио сипавши му отров у ухо. Хамлет „Мишоловку“ користи да би се уверио у Клаудијеву кривицу, чиме се Хамлет хришћанин ослобађа казне за чињење греха у случају убиства Клаудија уколико је он невин. Еквивалент овој представи кандидаткиња налази у роману *Дервиш и смрт*. Реч је о сцени у којој Ахмед Нурудин искушава Мула-Јусуфа да се ода говором тела или фацијалном експресијом да је крив за смрт Нурудиновог брата Харуна, што дервиш у том тренутку зна, али га својим лажима о пријатељству наводи да се ода рачунајући или надајући се да ће Мула-Јусуфа издати савест. Ради потпуне паралеле између ове две сцене, у којима се Хамлет и Ахмед Нурудин претварају како би остварили своје наум кушајући кривца/е, кандидаткиња је ову сцену назвала „Мишоловком“ по угледу на истоимену сцену у драми *Хамлет*.

У четвртом поглављу, названом *Хамлет и Ахмед Нурудин између диониског и аполонског*, кандидаткиња се бави теоријским аспектима у вези са Ничеовом фигуром маске у филозофском кључу. Кандидаткиња у овом поглављу анализира доминантне емоције и афекте Хамлета и Ахмеда Нурудина које су присутне у оба дела, са посебним акцентом на мржњу као главну емоцију протагониста. Мржња се анализира као диониска емоција на основу своје прекомерности када је реч о њеном интензитету. То је емоција која и Хамлета и Ахмеда Нурудина води ка трагичном крају. У овом поглављу ауторка дисертације бави се диониским и аполонским у двојници протагониста, што је дихотомија која је веома важна за Ничеово дело и његов аспект који се у овој тези изучава, а то је фигура маске и трагичност која се крије у процепу између истине и привида, лажи, илузије, представе. Ниче, наиме, постовећује трагично и диониско. Будући да је мржња диониска емоција која их напоследку води у смрт, кандидаткињина анализа повезује ове појмове у логички повезану целину.

У овом поглављу кандидаткиња даје приказ Хамлета и Ахмеда Нурудина као протагониста подељених у себи између два света, стварног, конкретног, материјалног, опипљивог, света макијавелистичких властодржаца у коме обојица живе и трансцеденталног света религије, вере и идеала. Конфликт који се у њима одвија је и конфликт ова два света, као што у њима постоји конфликт између два света тако што обојица имају везе не само са светом живих, чији су и сами део, већ и са светом мртвих, преко својих убијених чланова породице. Експоненти тог света су Дух краља Хамлета у драми *Хамлет* и Исхак у роману *Дервиш и смрт*, за кога остаје отворено питање да ли је човек или отеловљење немирне дервишеве савести, кога Нурудин назива приказом. Будући да се и Исхак може тумачити као авет, кандидаткиња уочава паралелу између ове две појаве. Хамлет и Ахмед Нурудин се у овом поглављу тумаче као ничеански субјекти, будући да Ниче инсистира на томе да је основна карактеристика његовог поимања субјекта управо многострукост субјекта у самој себи. За Ничеа, субјекат није један, већ је он мноштво. Теоријска окосница овог дела тезе је књига Милоша Ђурића *Ниче и метафизика*, потом књига Вујадина Милановића *Хамлет у српској књижевној критици*.

У петом, последњем поглављу пре закључка, *Религијска догма или (анти)аполонски свет привида – дервиштво као (анти)маска* кандидаткиња се превасходно бави романом *Дервиш и смрт* будући да дервиштво Ахмеда Нурудина посматра као аполонски елемент Ничеове дихотомије диониско: аполонско. Она се дервишством бави анализирајући га од почетка романа, као илузију у коју у потпуности верује дервиш Нурудин, стављајући дервиштво вредносно не само изнад појединачног живота, већ и изнад живота сопственог брата. Потом

се анализира стицање свести о дервиштву као привиду чиме оно престаје да буде анти маска и постаје маска. Акцент је на дервишком звању које је смисао постојања шејха Нурудина, начин на који се он представља заједници, али и самом себи, као део нечег општег, колективног, а никако као индивидуа, појединац, човек. Он је припадник Реда, слуга догме, што поништава његову људску димензију, а тиме у питање доводи његову хуманост. У овом поглављу је дата анализа сусрета шејха Нурудина са муселимом, макијавелистичким властодршцем, у току кога схвата да свет у текији у ком живи и свет ван ње нису један те исти свет у ком је мислио да живи, већ два потпуно независна света. То је тренутак у роману у ком Ахмед Нурудин постаје свестан сопственог слепила. У истом поглављу се анализира метаморфоза Ахмеда Нурудина од човека оданог вери преко сваке мере до побуњеника и осветника што означава његову етичку одређеност која замењује дотадашњу неодређеност. Весник те побуне је Исхак. Сусрет са њим и паралела између Исхака и краља Хамлета затвара ово поглавље и заокружује тезу. Хамлет и Ахмед Нурудин су извршили освету након темељитих унутрашњих превирања у којима су се у сваком тренутку за превласт борили брат, син, мушкарац, титула, звање, човек и догматик.

У закључку кандидаткиња сумира кључне мотиве и концепте из дисертације уз истицање универзалног значаја два дела и општих питања која та дела постављају.

VI. СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ НА ОСНОВУ РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ:

Мотив моста у делу Иве Андрића „На Дрини ћуприја“. *Зборник радова Мост у књижевности, историји и кинематографији* (уредник Александра Вранеш). Вишеград : Андрићев институт, 2017, 319-325, монографско дело категорије М14; стручна монографија

VII. ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА:

У овој докторској дисертацији доказано је да се Ничеово поимање субјекта може применити и на Хамлета и на Ахмеда Нурудина с обзиром на то да је главна црта тог концепта унутрашње мноштво, које налазимо у обојици протагониста, што се кроз тезу анализира на више нивоа. И један и други јунак су анализирани кроз призму онога што Вјачеслав Иванов у свом делу *Дионис и прадионизијство* назива „биолошким императивом“, а који је у овој докторској дисертацији коришћен да се означи крвна веза и биолошка припадност једног и другог књижевног лика примарној породици.

Такође, Ничеов концепт маске се може применити на обојицу, што је вишеструко доказано кроз њихове везе најпре са самима собом, а онда и са светом око њих и људима из тог света, али и са светом који постоји изван емпиријског, оним трансценденталним. Конфликт моралних начела та два света један је од главних узрока њихове унутрашње подељености, која је простор маске.

VIII. ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА:

Креативном и минуциозном упоредном анализом тематско-мотивске структуре и мисаоног подтекста драме *Хамлет* и романа *Дервиш и смрт*, кандидаткиња је дошла до читавог низа вредних увида и закључака. Те је закључке у својој докторској дисертацији изложила прегледним и јасним научним стилем, који употпуњује позитиван утисак о овом научном делу.

IX. ПРЕДЛОГ:

На основу свега изложеног, сматрамо да је Марија С. Терзић обрадом теме под насловом *ХАМЛЕТ И АХМЕД НУРУДИН – АНАЛИЗА СУБЈЕКТА КРОЗ ПРИЗМУ НИЧЕОВЕ МИСАОНЕ ФИГУРЕ МАСКЕ* сачинила вредно научно дело, које представља значајан допринос српској науци о књижевности. Због тога предлажемо наставно-научном већу Филолошког факултета да ову докторску дисертацију прихвати, а кандидакињи одобри приступ усменој одбрани рада.

Потписи чланова комисије:

др Зоран Пауновић

_____

др Александра Јовановић

_____

др Александар Јерков

_____

др Тијана Парезановић

_____